

WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN

Ördöglakat

Purkerczi Lázár Ernő életírása

magyar főnemesség, a dzsentri és az erdélyi arisztokrácia életviteléről, tündökléséről és hanyatlásáról Jókai, Mikszáth, Bánffy Miklós gróf, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső – sőt a politikus Bajcsy-Zsilinszky Endre – hiteles, többnyire ijesztően kritikus képet formáltak, végül az irodalmi láttelek javát a történettudomány is befogadta, vagy legalább hivatkozási alpnak tekintette. Jókai az elbukott '48-as szabadságharc után festegetett idealizált és démoni alakokat, Mikszáth a '67-es kiegyezés környékén és azt követően írta megértő, egyben elmarasztaló regényeit és novelláit, Bánffynak az ancien régime-et idéző *Erdély-trilógiája*, Móricztól a súlyos ítéletű *Rokonok* és az *Úri Muri*, végül Szabó Dezső gyilkosan ironikus pamfletjei az első világháború után és nem sokkal a második előtt születtek, vagyis mindegyikhez kellett egy gyökeres változás, illetve társadalmi kataklizma. A huszas-harmincas években az *úri osztály* ábrázolásának irodalmi hagyományai kevés kivétellel erősen felvizeződtek, hírlapi tárcák, lányregények, óriási közönségsikerrel játszott filmek és bulvárdarabok édesbús tárgyává fakultak, mi több: karaktereiket meghamisították, haldokló közegüket pedig viselkedési mintává, a kispolgárság, főképp adósságcsináló léha katonatisztek példájává züllesztették.

Meglepő ugyanakkor, hogy a korszak irodalma s a kortárs história se fedezte fel azt a nobilis, magasan képzett felső középosztályt és értelmiséget – beleértve a honosított osztrák, német, cseh és zsidó származású, a XIX. században nemesített vagy bárósított ipari és pénzarisztokráciát s annak entellektüel támogatóit – melynek a Trianon utáni magyar konszolidáció, az ország gazdasági-politikai stabilitása köszönhető. Az említett csoportok – inkább vékony rétegek – életvitelükben és társadalmi megítélésükben ugyan elkülönülnek egymástól, de arisztokratikus hajlamaikat, kapcsolatrendszerüket s mindenekelőtt hozzáértésüket, szorgalmukat és emberi tisztességüket tekintve semmiképp. Az sem véletlen, hogy korábban Tisza István miniszterelnök, majd a jeles kormányfő, Bethlen István és kultuszminisztere, Klebelsberg Kunó nem használta grófi címét – azaz a három államférfit főképp a sznobok tisztelték meg –, s ugyanígy sose tituláltatta magát bárónak Hatvany Lajos cukormágnás, Ady pártfogója és Korányi Frigyes orvos, egyetemi tanár, vagy grófnak a sokoldalú, csillogó szellemű Bánffy Miklós miniszter, író, rendező és képzőművész. A felfokozott cím- és rangkórság persze lépten-nyomon érzékelhető, egyrészt a Horthy Miklós kormányzó által alapított Vitézi Rend nyomán, másrészt a (kis)nemesi előnevek, az ún. predikátumok divatozása és régi sváb famíliák névmagyarosítása, azok többnyire nemesi eredetet sejtető y-os írása révén. Száz évvel korábban Jókai a maga y-ját i-re változtatta, a hétszilvafás Móricz Zsigmond paraszti gyökerűnek hitte – vagy hinni akarta – magát, majd jöttek a Jávor Pál- és Páger Antal-féle busongó-csárdászó dzsentri-katonatiszt filmhősök, Uray Tivadar és Szelezky Zita idealizált arisztokrata figurái, s a nemesi-főnemesi szalonokban játszó művecskék és bulvárdarabok (mulatságos kivétel a *Hyppolit, a lakáj*).

Közük nincs a tényekhez.

Épp azokról nem szólnak, akik a közép- és felső középosztály tagjaiként, alkotó értelmiségiként, magas rangú katonaként és vezető államhivatalnokként a szó szoros értelmében legjobb tudásuk szerint *szolgáltak*. A korszak hihetetlenül népszerű lektúrjeiben nem ők a példák, sőt meg se jelennek. Ez a réteg éppolyan büszke a maga származására, mint általában a magyar dzsentri, de nem dicsekszik vele unos-untalan. Nem a születést tekinti elsődleges érdemnek, hanem a karriert és a viselkedésével, tudásával, *úri modorával* szőtt kapcsolati hálót. Ami persze nemzetközi, mivel ezekben a körökben két-három idegen nyelv magas fokú ismerete és a világlátottság alapkövetelmény. Ugyanígy elengedhetetlen a szaktudás, a széles körű műveltség és a tartózkodás mindenféle politikai szélsőségtől, a hirtelen divatba jött gyöngécske műirányzatoktól s a tömeglapok, a mozik és a körúti színházak hamis romantikájától. Nekik is számít a pénz, még hozzá nem keveset – ám sokkal többet a barátság, az atyafiság és a magaskultúra befogadása, nem egyszer annak bőkezű támogatása.

EGY PÁRATLAN HAGYATÉK

Az említett fölfedezetlen társadalmi csoport jellegzetes alakja dr. Purkerczi Lázár Ernő. Bíró, a magyar jogtörténet során legfiatalabban, huszonhét évesen tanácsvezetővé kinevezett ítélez, majd dúsgazdag, keresett ügyvéd, újságíró, novellista, két regény szerzője, anyai ágon Apaffy Mihály erdélyi fejedelem oldalági leszármazottja, arisztokrata szalonok, magas rangú államhivatalnokok és a művészvilág bennfentese, hírhedt párbajhős és párbajsegéd, műgyűjtő, műpártoló, s még ki tudja, mi? Egy biztos ítéletű, jókiállású, sebhelyes arcú, száznolcvanhat centi magas férfi, számtalan szerelmi kaland hőse és krónikása, aki a hölgyek körében aratott fényes sikerei ellenére csúfnak tartja magát.

Halála előtt, közel nyolcvanévesen gépelt 180 oldalas élettörténete pár hónapja egy eladásra szánt Fővármház téri lakásból került elő, cukorspárgával átkötve, az eredeti karton dossziében. Soha senki se bontotta fel. Kastélynak beillő Gellért-hegyi villáját és tágas ügyvédi irodáját államosították, őt magát egy kis mátraaljai faluba deportálták, hazatérésekor idős édesanyja kétszobás pesti otthonába szorult. Ott vetette papírra kordokumentum-értékű, irodalmi igénytel megfogalmazott emlékanyagát.

A kitelepítésből visszatérve magányosan élt. Nemhogy a kiadásban nem reménykedhetett, de abban sem, hogy a történeti adalékoktól, szerelmi ügyektől és hírneves személyiségektől hemzsegető szöveget bárki is elolvassa. Könyvlapok közé rejtett iratai többek közt Molnár Ferenc és Csathó Kálmán neki fogalmazott köszönő leveleit tartalmazták. Valóságos kincs egy történésznek, írónak vagy filmrendezőnek, ha kíváncsi az első világháborút megelőző békevilágra s a huszas-harmincas évek légkörére és jellemző alakjaira.

A gépiratot – mintegy illusztrációként – a szenvedélyes és tehetséges fényképész Lázár bőrbe kötött fotoalbuma egészíti ki. Azt se vette kézbe senki készítője halála óta, azaz ötven éve. Holott a páratlan értékű gyűjteményben miniszterek, főtisztek, arisztokraták, feleségeik és gyermekeik, pénzmágnások, ünnepelt írók és színésznők elkapott vagy pózba merevedett pillanatai láthatók, vagyis Lázár teljes panoptikumuma. A beragasztott képek közt jól megfér egymással Szép Ernő, a szász trónörökös, Polónyi Géza igazságügy miniszter, Zichy Hermann gróf, Fedák Sári, Lánczy Leó bankvezér felesége

és fia, a Baross utcában a járdán eszegető szakállas öreg zsidó, Zöldy Márton csendőr főhadnagy,¹ Schlossberger gyárosnak a Somme-nél elesett főhadnagy fia és az első világháború számos hősi halottja. A képek közül szinte kimozdul a korcsolyázó Asbóth Jenő, Görgey Arisztid, Luzsénszky Félix báró, a török, boszniai és búr háború hőse, a spanyol katonai attasé, Habsburg Miksa főherceg, Andrassy Klára grófnő, Stróbl Alajos, a fajvédő Bosnyák Zoltán, a híres lóversenyigazgató Batthyány Tivadar gróf, Wesselényi Ferenc báró, a grafenbergi szanatórium, a Ferencz József híd, Zichy Géza gróf egy finom ceruzarajza (női portré) és sok más. Lázár Ernő egypár felvétele fölé-alá megjegyzést fűz, például: *Báró Feichtinger György hadnagy szabadságlevéllel a zsebében még kiment (a lövészárkba) megfigyelőnek. Egy fáról lelőtték.*

Nem történelmi tabló, de épp esetlegessége, a fényképész érdeklődése és ismeretségi köre avatja egyedivé. Egy készítésekor végnapjait elő világ tükre, akár Lázár Ernő emlékirata.

SZÁZSZOR IS JAJ KOLOZSVÁR!

A szöveg ezzel a mondatlal kezdődik. Nem csoda: Lázár 1877-ben született egy Maros-Torda vármegyei faluban, Marosbogáton. Tizenhét éves korában kitüntetéssel érettségizett, huszonegy évesen ugyancsak kitüntetéssel szerezte jogi doktorátusát. Nagyapja és apja bíró, maga is ítélelhozónak készül, korán elhunyt fivérei jogi diplomával a katonatiszti pályát választják. Ifjú kolozsvári joggyakornokként az időt – a munka mellett – főképp a következőkkel mulatja: tudósításokat, tárcákat és novellákat ír a helyi és országos lapokba; minden rendű és rangú nőnek udvarol; társaságba és kaszinóba jár, mulat és párbajozik.

* * *

Valjon barangol-e még a mostani kietlen földi téreken valaki, aki a múlt század végén és a mainak elején bevetődött egy-két hétre az akkori Kolozsvár életébe? Nem is kellett oda egy-két hét. Hunyady Sándor, ez a rendkívül tehetséges író emlékezik meg érdemtelenül szeretett atyjáról, Bródy Sándorról, hogy egyszer valami bábra egy szál frakkban lerándult Kolozsvárra, és két év múlva utazott baza Pestre. A Habsburgok nem nagyon kényeztettek el minket, magyarokat. Még nem tudom hányadik Károly is akkor, amikor már kezdték kibúzni alóla a gyékényt, reggeltől estig szerencsételtet minket Pesten, hogy szívesek voltunk őt megkoronázni; este már robant vissza Bécsbe. Erdélynek azonban külön fejedelmei voltak, és külön udvart tartottak Kolozsvárt. Főuraik ott építették palotáikat, ahogy a magyarországiak Bécsben. De az erdélyi udvar demokratikusabb volt. A vallásszabadságot nálunk iktatták törvénybe legelőször.² A fejedelmek címe nagyságos volt. Ez a tónus uralkodott nálunk később is. Nem voltak olyan nagy társadalmi különbségek... A válaszfalakat ledöntötte a tudomány és a művészet. Az első nemzeti színház a Rhédey grófok főtéri palotájában nyílt meg. Abból lett az ország első nemzeti színháza. A főuraknak külön megvásárolt páholyuk volt, amelynek ajtaján a család címere büszkélkedett. Egy ilyen báró Bánffy Dánielné páholya, aki a későbbi miniszterelnöknek Bánffy Dezsőnek volt az édes anyja. Mindenki tudta róla, hogy a fiának ő köti a harisnyáit, pedig az első dáma volt Erdélyben...

* * *

Az emlékiratban se szeri, se száma a csattanós történeteknek Lázár egyetemi éveiből, melyek hősei professzorok és bohém joghallgatók, köztük az akkoriban országos hírnévű költő és pianista Farkas Imre. Professzora, Óváry Kelemen amint megtudja, hogy a szigorlaton az ismert poéta szerencsétlenni, csak annyit mond: „Nagyon jól van. Lássunk tehát még valamit.” Farkas annak rendje-módja szerint ledoktorál (mint azóta is sok más jurátus, köztük pár éve a jeles költő-esszéista Falusi Marci), méghozzá alapos tudással. Maga Lázár irodalmi és egyéb törekvéseivel együtt az ország legifjabbán kinevezett vizsgáló, majd táblabírája. Pedig hírhedett párbajhős és párbajsegéd. Fényképalbumába helyezve erről tanúskodik Wildburg Aladár báró, ulánus tiszt neki címzett levelezőlapja, a Kolozsvári Magyar Királyi Törvényszék ítélete és egy cifra kézírással fogalmazott jegyzőkönyv.

* * *

*Kedves barátom! A küldött „Társaság”-ért fogadd köszönetemet. Annak azonban nem örültem, hogy a párbajokat kiúrtátok, mert nekem eddig 14, nem pedig 50 volt. Üdvözlök igaz híved,
W. Aladár*

Lázár Ernő a Liptay Pál sérelmére, Kolozsvárt 1897. év december hó 11-én elkövetett, a btk. 293 paragrafus szerint minősülő és büntetendő, valamint az ifjb. Mizsa József sérelmére elkövetett kétrendbeli párviadal vétségért... Két havi államfogságra ítéltetik.

Aluírottak, mint a Tunyogi Cs. Károly és dr. Lázár Ernő urak megbízottai feleink nevében úgy őket, mint magunkat kötelezőleg kijelentjük, hogy a Tunyogi Cs. Károly és dr. Lázár Ernő urak között fölmerült lovagias ügyben a Sándor József orsz. képviselő úr elnöklete alatt dr. Deák Albert és Nemes Lajos urak személyében fölkért fegyverbírótság batározatainak magunkat minden nemű fellebbezés kizárásával alá vetjük és azokban megnyugsunk. Kolozsvárt, 1899. november hó 11-én.

* * *

A kolozsvári egyetem megengedő kollokviumi gyakorlata a joghallgatókat százával vonzza, miáltal a pesti professzorok vizsgadíja katasztrófálisan fogyni kezd. *Se szeri, se száma azoknak, akiket én mint a város főtanzmeistere, bálrendezője, az erdélyi szépművészeti egyesület megteremtője, pesti újságok és legalább 15 vidéki újság főmunkatársa, vezércikk írója, színházi kritikusa és minden munkatárs állandó helyettesítője, betáncoltattam a doktori diploma irigyletjei körébe.* Ugyanakkor a szabadelvű egyetem neveltjei később tucatjával foglalnak helyet különböző egyetemi katedrákon, köztük Kuncz Ödön,³ a Nobel-díjas Szentgyörgyi Albert, számos miniszter és neves képzőművész. A Kolozsvárra látogató tudósok közt Oberschall Pál, a pozsonyi Jogakadémia tanára – a szerző szerint tipikus regényalak – azzal vált hírhedtté, hogy egy megjegyzésével kiprovokált párbajban agyonlőtte Putnoky Domokos mezősegi nagybirtokost. Az erdélyi művelődés fellegrárában a halálos viaskodás egy semmiség miatt az úri társaság szinte mindennapos időöltése. Aczél Béla báró, az arisztokrata Park Klub és az Országos Kaszinó alapítója azért provokál és lő agyon egy Karsai nevű államtitkárt, mert zsidó származása ellenére kaszinói tagságot kérelmez.

* * *

Bartha Miklós a legelső publicisták sorában verekedett a magyarság jogaiért. Ő alapította Kolozsvárt az Ellenzék című függetlenségi lapot. Valami bazafias kérdésben odasubintott az osztrák hadseregnek. És mi történt erre? Talán bepörölték? Talán feljelentették? Debogy! Két kivá-

ló osztrák katonatiszt, akik Solferinónál úgy futottak, hogy közben három országban nem pihentek egy órát sem, felmentek a szerkesztőségbe, és a védtelen, fegyvertelen publicistát nyomorékká kaszabolták össze... Persze jött a parlamenti interpelláció, az egész ország felzúdulása, mire a két brigantit nyugdíjazták. Frigyes királyi herceg nyomban óriási magyarországi birtokai egyikén alkalmazta őket, hogy kedvükre pábolják a parasztokat. Bartha Miklós azonban országgyűlési képviselő lett, naponta ontotta tüneményesen szikrázó vezércikkeit. Halála után 8 testes kötetben adták ki munkáit, és a Stefánia úton pompás szobrot emeltek neki.

* * *

Lázár Ernő a békevilág magyar joggyakorlatát – belülről szemlélve – élesen bírálja. Úgy véli, *aki kissé hozzá szagolt az angol igazságszolgáltatáshoz, megkeseredik a szája íze. A törvénybe iktatott bírói függetlenség, illetve a bíró fölött az igazságügy-miniszter ítélt, azt pedig a politika kormányozza. Lázár szerint abba mindenki beleszól, aki nem ért hozzá. Próbáljon egy minister Habsburg-parancsot visszautasítani...* Majd említést tesz egy Rotschild-bankkölcsonról, melynek a kamatokon felül kikötése, hogy a Curia három zsidó főbíró nevezzen ki (Tarnai és Baumgarten Izidor, a harmadik név nincs említve). A tárgyilagos szerző elismeri: *Igaz, hogy a két „kamat” igen kiváló jogász és kiváló emberek is voltak.* Ugyanakkor nem rejti véka alá: az eszes Polonyi Géza igazságügy-minisztert néhány zsidó pénzember a tőzsde támadása miatt *politikai hátulgombolós képviselő strómanok* segítségével buktatta meg.

ÓFELSÉGE, A KIRÁLY NEVÉBEN!

A kolozsvári Ítéltábla a főtéri Rhédey-palotában székel, a Törvényszék a barokk Bánffy-házban, a két Járásbíróság a gyönyörű Házsongárdi temetővel szemben. Lázár ezek egyikén kezdi pályáját, onnan emelkedik az ország legfiatalabb táblabírájává, nem sokkal később nyugdíjazását kéri. Lépését a meglepett igazságügy-miniszternek azzal indokolja, amivel a korszak dzsentrí-hivatalnok rétege sose gondol: vissza akarja szerezni elődei birtokát. *Nagyatyám a Legfelsőbb Semmitőszék bírúja volt, drága atyám mint curiai bíró most ment nyugalomba. Az ő nyugdíja a szakácsné és a szobalány fizetésére éppen elég. A három fiú a lovasságnál szolgált. Erre elment az ősi birtok, éspedig az apai is, az anyai is.*

Szerző ezzel az emlékiratban előrefut. Ítéskorából számos történettel szórakoztatja olvasóját, hasonló megjelenítő erővel, mint Mikszáth Kálmán, Tamási Áron vagy Nyírő József, legyen szó székely, mezősegi magyar vagy román – *romuny* – pereskedőkről és vádlottakról. Ír egy hadgyakorlatról és Ferencz József apostoli császárnak és királynak egy bíró kollégájához intézett ostobán közhelyes kérdéséről. Jellemző a gőgös Szentkereszthy Zsigmond törvényszéki elnök évente fél órás vizsgálata, melyről siet villásreggelizni, ám a várakozó bírákat nem kínálja helyel – a pimasz Lázár persze a vörös plüssfotelek egyikébe ül –, erre a báró vele végez leghamarább. Két rablógyilkos asztaloslegény közül az egyik kötelet kap, a másik csupán tizenkét évet. A bíróság elnöke kancsal. Három cigányt faggat, egyikük se tudja, melyikükhöz beszél. Székely Lajos, a kiváló, melegszívű ügyész egyetlen gyöngéje: hivatalában délnél hamarabb nem hajlandó megjelenni. Lázár korán bemegy, hogy hamar végezzen, mert délután mutatkoznia kell a korzón. Kollégájával hónapokon át nem találkoznak, inkább cédulákon levelezgetnek. Lázár vizsgálóbírája a *szent életű* szepesi püspököt rágalmazó Kovács Klotildnak. Az

öregedő asszony egy volt királyi ügyész lecsúszott leánya, afféle hervatag szépség. Az emlékiratban egyik történet kapcsolódik a másikhoz, itt a szerző megjegyzése a hölgy és egy pesti bankvezér butácska képviselőjelölt fiának hasonlóságáról. A családi palotában az ifjancot felkereső küldöttséggel a kedves papa kurtán-furcsán közli: „Maguk a fiamat akarják. Két nagy hibája van: nem tud hallgatni és nem tud beszélni...”

Az ítéletek őfelsége, a király nevében hangzanak el, ám egyes ügyvédek olykor magasabb fórum részvételét szorgalmazzák, Kovács Klotild szimpla rágalalmazási ügyében a Szentszékét. Lázár közli a védővel: ha szükséges, diplomáciai úton kihallgattatja a pápát. Majd lebuktat két körmönfont csalót, akik harmincezer aranykoronával károsítják meg a Magyar Királyi Államvasutat. Hosszan ír saját ítélezési gyakorlatáról, kételyeiről és álmatlan éjszakáiról. Példaképe a kamarás família sarja, Négyesi Szepessy István, a legnevesebb erdélyi táblabírák egyike. Az öreg méltóságos a cselédlányát vette feleségül, gyermeke születéséig egy sivar albérletben lakott, majd halála előtt oda költözött vissza, és ócska vaságán hunyt el.

A régi Magyarországnak sok ilyen magas állású hivatalnoka és döntnöke volt; néhányuk alakja Lázár írógépe nyomán életre kel, és tetteivel megszemélyesíti a kevésbé ismert, fél évszázadon át meghamisított vagy elhallgatott (közel)múltat. Csak az Osztrák–Magyar Monarchia alapos ismerői tudják, hogy a különböző származású és hitű emberek együttélése – noha az osztálykülönbség és a társadalmi előítélet vitathatatlan – többé-kevésbé zökkenőmentes és szabadelvűen emberséges. Erre utal Lázár felmentő ítélete egy Stern Salamon nevű, hetvenöt éves, visszaeső csaló ügyében, akit megkímél hajlott kora miatt. Mikor Stern megtudja, hogy Lázárt táblabírává nevezték ki, megdöbben. Addig ugyanis azt hiszi, a jószívű, méltányos ítéző hitsorsosa, máskülönben aligha engedné szabadon.

A jó emberismerő, szociálisan fölöttébb érzékeny bíró az akkori viszonyokról érvényes látéletet ad: *A földbirtokos idegenkedik a kereskedőtől, a bíró az ügyvédétől, a mágnás a nem maga szőrű-bőrű embertől, a paraszt mindenkitől... És minden teremtett lélek az élelmesebb, gyorsabb felfogású és szintén csak a maga fajtájával irgalmas, keletről beszivárgó, idegen mentalitású bevándorlótól* (vagyis a zsidóktól).

* * *

Az egyik ilyen különvált osztály a főnemeseké. Őket vádolják az osztálykülönbség előidézőinek vádjával. Nem épp minden ok nélkül, de nem olyan indokokból, melyeket a nincstelenség felsorolnak. Hogy gőgösek? Mert nem találják jól magukat a kevésbé műveltek között? A jó modor finomsága, a választékosság a megjelenésben, az indulatok fékentartása, a széles látókör, a nemes gondolkodás mind megérdemelten különállóká teszi őket. Már akit... Közöttük is vannak törpék, trogloditák, majdnem emberevők. Ahogy egyszer nekem egy paraszt differenciált valakit: aligúr!

* * *

A regényíró Jósika Miklós unokaöccse, Andor báró, a szászfenesi kastély ura csikorgó télen négylovas hintájával és fiaival Kolozsvárra hajt, egyenest a New York étterembe. Nekiállnak mulatni. Amikor 17 éves fia berúg, a pincérekkel kidobhatja a hóra, mert lerészegedni egy Jósikához nem méltó. Másik fia a jogászbál elnöke (szerző szerint ér annyit, mint Ausztriában a kancellárság). A harmadik fiú jó megjelenésű,

szép arcú huszárönkéntes kétszer kísérel meg öngyilkosságot, a második sikerül. *Hát rottottak ezek valamit a közerkölcsökön? Talán követendő példák lettek volna? Ki utánozta őket?* – kérdi a szerző. Szentkereszthy báró a kolozsvári mágnes kaszinóban azt mondja: „A könyvtáramban butának érzem magam, de itt köztetek okosnak.” Bethlen István, a későbbi miniszterelnök így felel: „Otthon van igazad...” Lázár a másik arisztokratát, az író-képzőművész Bánffy Miklóst jellemezve írja: *Nála okosabb, műveltebb embert nem ismertem* – majd említi, hogyan fektetett két vállra saját tudományából egy jogi egyetemi professzort; operai díszletei világszenzációk, rajzai zseniálisak. Miniszteri posztját hamar otthagyja, mert délnél hamarabb nem képes felkelni. *Rottotta ezzel a közerkölcsöket? Mérgezte a kortársait?* – mereng Lázár, hozzátéve: az ilyen emberek tudásban, művészetben követendőek, hisz a fajtanemesítést nem a származás, hanem a természet végzi el.

Drága Erdély, annyi tebenség temetője! – sóhajt. Kritikusan fejtegeti: az összeomlás fő oka az a *bibetetlenül könnyelmű gondolkodás és életforma*, melyet a középosztály a mágnesok egy részétől sajátít el, majd a hivatalnokréteg és a megtollasodott kereskedők átveszik, és romlásig majmolják. A pompás megjelenés, öltözködés, elragadó viselkedés és a pazarló semmittevés halálos méreg; fertőzi az egész társadalmat. A szegény lovassági tisztek rossz példája a hetes huszároknál szolgáló Braganza herceg és Esterházy Pál. Milliókat vernek el – ők legalább a sajátjukat – ám a többieknek hajmeresztő adósságokat kell csinálniuk. Giulio Rimoldi Nobile della Spada Egon anyja házvezetőnőként szolgál, hogy fedezze a fia költekezését, végül a nyalka kapitány egy lipótvárosi báróné kitarottja lesz. Huszár Zsigmond báró, hadnagy Spada Egon elegáns küllemét dicséri – félreérthetően –, mire lefokozzák és eltávolítják a hadseregből. Vagyis nem a kitarottat, hanem kritikusat. Ezek az emberek a szkeptikusan megértő Lázár jó barátai, szinte mindegyikükről van egy jellemző története, végül arra jut: *Az erdélyi oláh pópák szépen árvereztették az oláh bankok magyar adóseit... és lassan kibúzták a magyarok alól a földet... Végül az országot.*

Addig is számos istenadta tehetséget fedez fel, köztük egy telekkönyvi írnot, Jékey Aladárt. A vén hivatalnok versel. A lapoknál bennfentes Lázár kijárja, hogy közöljék. Országos siker, majd Kiss József az egyikért húsz aranykorona honoráriumot küld, Rákosi Jenő Jékey költészetét vezércikkben méltatja. Maga Lázár emlékirataiba nem rest fél tucatot begépelni (a poémák mai szemmel olvasva inkább érzélgősek, semmint eredetiek, de művés kifejezései a kor dekadens hangulatának). Szó van néhány technikai csodáról is, köztük a Margit-szigeti zenélő kútról, marosvásárhelyi eredetije másolatáról. A Maros-Torda vármegyei hírneves Berzenczey család egyik tagja kinyithatatlan ördöglakatot csinál. Négy kapocs tartja össze, mindegyiken négy betű, a nyitáshoz valamenynyit ismerni kell. Ilyesmivel tölti az időt egy nagy múltú, érdemekben gazdag család vezetésre hivatott sarja, míg Erdély és az egész történelmi Magyarország saját őshonosai ördöglakatja lesz. Szerkezetét – erőszakkal – kívülálló, idegen hatalmak fogják fölfeszíteni. Lázár megállapításai nyomán óhatatlanul felmerül Ady Endre *Grófi szerűn* című verse, Wass Albert *Funtineli boszorkánya* és Szabó Dezső *Elsodort faluja*, majd gyakran egyoldalú pamfletjei, melyekben a hazai svábság pénzügyi, szellemi és hivatali térnyerését kárhoztatja (beleértve Szekfű Gyula és az osztrák eredetű Klebelsberg Kunó munkásságát). Lázárnak esze ágába sincs ilyet tenni, többek közt azért nem, mert négy idegen nyelvet birtokol; a nemzetközi kitekintésű és vérű arisztokrácia, a dzsentri és

a bankár-főhivatalnok-főtisztai körök bennfentese; végül a művészvilágé, melynek – Szabó Dezsővel ellentétben – jóakarató szemlélője, nem haragosa.

Emlékei közt a kolozsvári színháznak külön fejezetet szentel. Két mondatban említi a páratlan Ditrói Mórt. A direktor egész társulatát felköltözteti a fővárosba, majd a Keglevich István gróf segítségével malmok és deszkabódék közé épült Vígszínházat az ország legelőkelőbb teátrumává fejleszti. Kiket visz magával? Hegedűs Gyulát, Tanay Frigyeszt (az ugyancsak erdélyi eredetű Bács Ferenc felesége, Tanay Bella dédapját), Hunyady Margitot (az író édesanyját) és másokat, utcák és terek névadóit. Marad persze jó színész Kolozsvárott, és egy nagyszerű intendáns, Bölönyi József, Deák Ferenc unokahúga, Nedeczky Ferike férje, Tisza István kártyapartnere. Fogadott lányukat, a gyönyörű Bölönyi Ducit Erdély legnyalkább férfia, Wesselényi Ferenc veszi nőül. A szerző szerint a valaha látott legszebb emberpár. Az árvízi hajós unokája nemsoká kideríthetetlen okokból öngyilkos lesz, Bölönyi halálakor emeletes kastélya egy színészalapítványra száll.

Lázár Ernő egyik rokonát, a nagybirtokos Felszeghy Dezsőt a kártyaasztalnál megüti a guta, jobb keze megbénul, mire a lapokat nagy nehezen átteszi a balba, és kártyázik tovább. Attól kezdve a New York kávéházban tolószékből veri a blattot, közben él-hal az irodalomért. Még a literatúrában otthonos tárcaírók is felfigyelnek egy versikéjére:

*Gyakran mosolyog a halott,
De mindig sír az újszülött.
Az örül, hogy eltávozhatott,
Ez sír, hogy a világra jött.*

Végül a derék úr két kötetet ad ki. Lázár idézi Tóth Béla honatyát: „Tisztelt haza! Nem minden gentry pocsekolta atyai örökségét, nemcsak ivott, kártyázott és élte léha életét!” Aki azt teszi – legyen író, költő, esszéista –, korán elköltözik a csodaszép Házsongárdi temetőbe, mint a szerző barátja, a magánál sokkal tehetségesebbnek ítélt Téglás Gábor. Költeményei jövedelméből az árva ifjúnak Lázár még joghallgatóként szobrot emeltet.

S Z E R E L M E I

Ennek a világnak egyik legnagyobb baja az, hogy ahány ember van, annyiféle szerelem. Abogy egy fiatalkori keleti mesében megírtam, a jó Isten valamikor egyé teremtett mindenkit a párjával. De az emberek hitványkodtak, és azóta... különválasztva dobja le őket a földre. Valahol megvan az összeillő emberpár, csak meg kell keresni. És az emberek egyebet sem tesznek egész életükben, mint keresik a párjukat. A restek hamar megtalálni vélik a magukét, a szkeptikusok sohasem. Amikor tényleg ráakadnak egymásra, az örök kétely nem hagyja el-binni...

Lázár szerint a férfiak a szemükön, az asszonyok a fülükön keresztül hódíthatók. A legtöbb nő képes saját érzéseinek ellenállni, de nincs ereje szembeszegülni azokkal, akik vágyát ő kelti fel. *Kemény karakter legyen az, aki ki tud térni egy könnyen adódó kísértés elől... Egy dologban változhatatlan voltam és vagyok: a szép imádatában. Nem lenne érdemes élni, ha nem lennének szép nők a világban.*

A szerző egy ismert jelenséget: az unatkozó, „elhanyagolt”, „meg nem értett” asszony kategóriáját jellemezve kérdi: ki nem az, ha mindenképp ilyen akar lenni? Az első világháború előtt, majd a húszas évek Budapestjén több mint félszáz efféle csinos hölgyet ismer, s körülbelül ugyanennyi jóvágású urat. Ez a hatvan párocska lassanként összecseréberéli *az egész állományt*. Lázár e tekintetben kíméletlenül fogalmaz: a Szomaházy István és Bródy Sándor emlein felnőtt leányiskolásoknak egy keményen dolgozó, jól kereső férj mellett csupán a romantika hiányzik, és *ezt szállítottuk mi százbuzsan*.

Megszállottan levelez. Emlékiratai tucatszám tartalmaznak neki szánt és megválaszolt felajánkozásokat. Hol magasröptű, hol felületesen bölcselkedő és tudálékosan nagyképű, de minden esetben kifinomult erotikától perzselő írások. Remekül tükrözik a korszak hangulatát, nehézkes német romantikáját és franciás könnyedségét, számtalan idegen kifejezéssel, lírai panaszokkal és szenvelgéssel. A szálfá termetű, elegáns Lázár saját magát – párbajban megvágott arca miatt – rútnak véli, de a nők, akiknek udvarol, szépségükkel hordhatnák akár a Legion d' Honneur⁴ tiszti keresztjét – közli nem csekély önbizalommal. Íróemberként addig olvasgat, alkot és beszél, míg saját hangjától megrészegetülve képtelen a kínálkozó alkalomnak ellenállni.

* * *

Nero nem gyönyörködhetett nagyobb élvezettel a felgyújtott Róma égésében, mint én az asszonyi szívek lángolásában.

* * *

Egy kalandja az államtitkár korzón megismert gyönyörű szőke feleségével sajátosan végződik. A méltóságos asszony felszökődös Lázár lakására, egy ízben magával viszi a Sacré Coeurben⁵ tanuló kislányát (látható, hogy közerkölcsök és magánbűnök akkoriban is élesen elkülönülnek egymástól). Ez már Casanovánknek is sok: éles hangú levélben szakít az asszonnyal. Nem a párbajtól fél, hanem a kettejük társadalmi helyzetét megrengető botránytól. A hölgy jellemző egymondatos válasza: „És maga kaszinótag?”

Első szerelme sem akárci: Ürögdi Nagy Pálma, Nagy Miklósnak, a *Vasárnapi Újság* alapítójának az árvája, a jeles Szász Domokos erdélyi református püspök gyámleánya. A család minden tagja kiválóság, köztük Szász Károly '48-as utász tiszt, akadémikus, püspök, drámaíró és műfordító (Edgar Allan Poe *Hollójának* legjobb átültetője). Lázár a húszas éveket jellemezve írja: *A mai korbadt és fenékgig romlott közállapotokban el sem lehet képzelni azt az apácai szigort, melyben akkor az úri kisasszonyokat nevelték*. A tizenhét és fél évesen másodéves jogász – párbajvétségei miatt háromszor büntették államfogságra – komoly kapcsolatot nem kezdeményezhet. Színházi kritikákat, vezércikkeket, novellákat és verseket ír, többek közt az *Új Idők*be, Herczeg Ferenc lapjába, végzi az egyetem, készül Cambridge-be és a párizsi Sorbonne-ra, éji zenéket ad és udvarol. Pálma férjhez megy, Pestre költözik, házassága boldogtalan, végül a kórházban felakasztja magát. Az 1934-ben már boldog férj Lázár egy óriási ibolyacsokrot küld a temetésre. A hölgy hozzátartozói – ők tudják, miért – csak az ő virágait helyezik el a koporsón.

* * *

Mélyen tisztelt kisasszonyok, ha ugyan lesznek olvasóim közt ilyenek is... Annyiféle szerelem van, abány ember szaladgál ezen a világon. De okuljanak, és soba ne válaszoljanak névtelen levélfirkálóknak. Annyi okos dolgot lehetett volna csinálni...

* * *

Lázár ugyanis temérdek névtelen levelet kap, s még azokat se hagyja megválaszolatlanul. Csapongása a hölgyek közt kerek tizenkét évig tart, végül: *...ráakadtam az egyetlenre, aki úgy talált az én izléseimhez, vágyaimhoz, kultúrámbhoz, külső és belső berendezésemhez, mint a kettétörött fűcska szilánkjai. Harmincnégy évig jártunk kézen fogva, mint a kis gyerekek, és ezidő alatt bibliai hűséggel szerettük egymást.*

Lázár a történetben ismét előre szalad. Ehelyt említi ifjan elhunyt fivére tragikus halálát; egyikük a boszniai katonai kormányzó, Alberi báró szárnysegéde, másik Bécsben ulánus, egy főherceg parancsörtszjtje, leszerel, majd szolgabíró egy mezősegi faluban, végül elviszi a járvány. Szerző az írógép fölött könnyez, míg jellemző sebes fordulattal visszatér a kalandokhoz. A lóversenyen zsakettben, cilinderben nézgelődik. Fülébe jut egy párbeszéd. Valamelyik dáma lelkesen dicséri: „milyen elmés, snájdig, csinos ember, okos, szellemes, mulatságos...” Mire A. grófnő válasza németül: „Az is valami?”

* * *

Azok az éjjeli telefon diskurzusok, melyek mindig férjének távolléte alatt zajlottak le, az érzések és érzékek fékevesztett, tébolyodott tombolásai voltak. Elbízom, hogy a telefonos kisasszonyok maguk is megbolondultak tőle...

* * *

A hölgy egy szép szőke asszony, dúsgazdag férjjel, négy kisgyermekkel, népes személyzettel hősünket rabul ejti. Együtt nyaralnak egy előkelő szállodában, míg a a liaisonról⁶ értesülő férj betoppan, könnyeit törölgeti, végül magához kéreti a csábítót. A szerelmes Lázár párbajt sejt. Két jó barátját, Moldoványi Sándor meghatalmazott bukaresti nagykövetet és Kubinyi Pál huszár ezredest kéri segédjéül, ha az ügy lovagias útra terelődne, de *...ez a tipikus keleti kalmár csak végeérhetetlen tirádáival untatott.* Lázár felajánlja, hogy a hölgyet feleségül veszi, a férj nem fogadja el, másnap Svájcba utaznak. Az elváltat számtalan levél és fogadkozás követi, végül az asszony agyonlövi magát. Lázár összeomlik. Temetésére nem mehet el – *a zsidók keresztényüldözést rendeztek volna* –, ezért egyik barátjával, Pongrácz Rudolf gróffal (kamarás, miniszteri tanácsos stb.) a földéken át az izraelita temető falához osonnak, onnan nézgelődnek. *Rudi vállaira állva bekandikáltam a szomorú aktusra... Akkor ismét ízelítőt adott nekem a sors: mindenkit eltemetni, akit az életben csak szerettem.*

Szerzőből nem hiányzik a hiúság, egyúttal tárgyilagos: *...most 78 éves szememmel – ma sem használlok szemüveget – akit megnézek, még mindig utánam fordul... Jól nevelt úri hölgyekhez intézett leveleim és válaszaik – akikről ma már fogalmam sincs, kicsodák és kikhez intéztem dürgésemet – egytől-egyig az erotikus vágyakozás szülöttei.* Egyikük Wass György grófnak (az író Wass Albert unokafivérének) dicsekszik Lázárhoz fűződő vonzalmáról. György, a jó barát persze elfecsegi annak ellenére, hogy a hölgy – kivételesen – a viszonytól megtartóztatja magát. Másik barátja, Szapáry György gróf orosz arisztokrata felesége 11 millió aranykoronáját mulatja el saját vagyonával együtt, majd nagynénje, az

utolsó Győry grófnő birtokát. *Gyuri, ha nagy ritkán pihent, álmában is elköltött pár ezer forintot.*

Lázár szerelmi hevületét egy zsidó viccel példázza. A házasulandó az esküvő előtt a menyasszonyt meztelenül akarja látni. Sor kerül rá, majd közli: mégse kell a kisaszszony. Miért? Mert nem tetszik az orra. Majd a szerző keserű önkritikával ír: *Aki emlékezéseimet olvasni fogja, mérbetetlen gyűlöletet fog érezni irányomba... Nem minden ok nélkül... Könnyelműen belegázolni valakinek az életébe múltó örömeikért, darabokra törni egy tiszta léleknek nyugalmát, nagy lelkiismeretlenség, komizság, gonoszság.* Hasonló érzései támadnak a kalandok kellős közepén, persze nem tartják vissza leghíresebb viszonyától egy európai hírű, gyönyörű dán táncosnővel, Solveggel, előtte-utána néhány magyar és orosz balettszallagocskával, egy német grófnővel Ótátrafüreden és egy francia márkinővel a velencei Lidón. Azt mondja: *...egyéniiségem hasonló a lámpagyújtó foglalkozásához – s ez csöppet se túlzás, ha a hozzá intézett leveleket olvasgatjuk.*

V É L E M É N Y E I

Lázár állításai mély benyomásokat tükröznek. A személyes tapasztalat – legyen bár elfogult – mérlegelendő akkor is, ha történelmi személyiségekről van szó. Az élményt a legalaposabb életrajz és monográfia se helyettesíti, kivált, ha ritka ellesett pillanatokban jön létre.

* * *

A cimbalom előtti két hely a legelső táncosokat illette. Nekem Tisza Istvánnal kellett megosztanom ebben a kitiüntetésben. Tisza azonban egy parádés kocsis modorú ember volt. Erőszakos, ellentmondást nem tűrő, mindennek inkább való, mint politikusnak... Amit – fájdalom – be is bizonyított. Egy részeg kanász duhajságával és abba a társaságba legkevésbé illő és megszokott fellépéssel, kezét, lábait szerte-szét dobáló, kétfelé törött mozdulatokkal táncolt. Szemmel láthatóan nem tetszett neki a szomszédságom. Ami arra való tekintettel, hogy én egy VIII-ik rangosztályba sorozott törvényszéki bíró, ő pedig az elsőbe tartozó miniszterelnök, érthető. De ő a bihari gentry volt, én pedig erdélyi fejedelmi leszármazott. Ha oldalági is. A Tisza levegőben kalimpáló lábait egy erélyes forgás lendületével hátrább taszigáltam... Amikor ez egy pár-szor igen félreérthetetlen módon megismétlődött, Tisza jobbnak látta alább hagyni. Nem bátorság hiányából, hanem arra gondolhatott, milyen szégyen lett volna neki másnap egy törvényszéki bíróval megverekedni a lovassági laktanyában...

A következő historikus alak az első világháború után szabadcsapatai élén Nyugat-Magyarország visszafoglalója, a „Lajtabánság”⁷⁷ kikiáltója, a vörös terrort követő bosszúhadjárat egyik vezére, Prónay Pál báró. *Az emeleten én laktam, és Prónay Pali, a kitűnő huszároronagy. Szörnyű erélyes, szigorú, sebhelyes arca volt. Fellépése is csak olyan. Még olyan lovas lába is volt, a térd felé befelé görbülő. Mindig bámultam, hogy az a szentképre emlékeztető, csodálatos szépség, Pálffy Daun Aimée grófnő hogyan mehetett férjhez egy ilyen csúnya emberhez. Még nálam is csúnyább volt! Az én arcom mindig mosolygott, de Pali még mosolygni se tudott, vagy mint a farkas, a fogait viczorította. Igaz, hogy ők el is váltak egy idő múlva...*

Lázár szellemes érvelésére jellemző a közel kétmázás, rózsás arcú, örökké mosolygó, szép arcú bálvány, Wekerle Sándor miniszterelnökkel folytatott társalgás. Arra kéri, hogy bíró apját helyeztesse át Budapestre. A kormányfő meglepődik:

– Fiam, az én sógorom, Átányi főügyészhelyettes Szegeden. Amióta az igazságügyi tárcát is én vezetem, állandóan kínoz, hogy hozzam fel őt... És most a te atyáért mellőzzem?

– Csak nem teszik ki magát Excellentiád az ellenzéki támadásoknak, hogy ismét nepotizmus vezette a kinevezéseknél?

– Hát az bizonyos, hogy nagy selyma vagy...

A miniszterelnök ezek után idősb Lázárt Pestre helyezteti.

A Monarchia legismertebb és legszerencsésebb játékos, az ascoti, párizsi, bécsi, alagi, pesti, napajedli lóversenyek sikeres futtatója és aranykezű kártyása – a családi legenda szerint Huba vezér leszármazottja – Szemere Miklós. Egy ízben Ferenc József császár pár hónapra azért tiltatja ki Bécsből, mert Potocki József hercegtől, a legnagyobb galíciai földbirtokostól a Jockey Clubban kerek egymillió aranykoronát nyer. A nábob – nem egészen ok nélkül – utálja a sajtót. Javasolja, hogy a törvényhozás újságíró iskolát állíttasson fel, hogy a tollforgatók megfelelő oktatás és nevelés után ítélhessenek elevenek és holtak fölött. Mikszáth Kálmán a Szemere ötletét firtató ifjú Lázárnak így válaszol: „A macska háromhetes korában már megfogja az egeret. De ki bolond, hogy ezzel vesztegesse az idejét, amíg van macska?” *Szóval maradt minden a régiiben. A legutolsó handle iskolázatlan 18 éves fiacskája büntetlenül kinyomathatja akármikor, hogy a miniszterelnök tudatlan és nem ért a dolgához.*

A harmincas években Ráth-Végh István⁸ büntetőjogászról, a magyar és az európai művelődéstörténet egyik legképzettebb írójáról, másfél tucat vaskos kötet, köztük „Az emberi butaság” polihisztor szerzőjéről: *...hibetetlenül kulturált, hallatlanul tehetséges, művelt, pompás modorú, ünnepelt és irodalmi legfelső körökben is nagyra értékelt író... Nemes gondolkodású úr is... Engem a mai napig kitüntet barátságával. Életük vége felé derül, ki, hogy egyik nagy szerelmük közös volt.*

H Á Z A S S Á G A

Lázár élete hemzseg a kiszámíthatatlan fordulatoktól. Bírói, majd ügyvédi pályája töretlen, társadalmi pozíciója rendíthetetlen, szerelmi kalandjai is ugyanazon tengely körül forognak, de házassága több mint meglepő. Bár a legtöbb embert a nőülés – egy időre legalábbis – lecsillapítja, nézeteit is átformálja, hősünk e tekintetben is formabontó. Ő, aki a vagyon és rangkülönbség miatt nem vesz el egy Andrássy grófnőt – *a konteszt* – belevág egy meglepő mésalliance-ba,⁹ *mely bibliai bűséggel 33 esztendeig tart.*

* * *

Én ugyanis sehogyse szeretem a zsidókat. Nem egyes embereket, kik között – bár nem nagy számmal, de – vannak igen jó barátaim is. Bár Isten a tanúm, hogy bíraskodásomban sohasem engedtem befolyást sympathiámnak vagy antipathiámnak, de talán társadalmi osztályomnak megrögzött alapelve a zsidókkal szemben való – mondjuk finoman – tartózkodás. Sokat gondolkoztam ennek okán. Elsősorban a velük született modortalanság, türelmetlenség, pökhendiség, tolakodás az egyik indító oka az antiszemitizmusnak. Ennek persze ők isszák meg a levét, és csillapíthatatlan keserűséggel telik meg lelkük a keresztényekkel és főleg a keresztény úri osztállyal szemben. Hát ide csöppentem én bele...

* * *

Az emlékiratban forró szerelemmel emlegetett *Cicuskám* ügyvéd férje jövedelmét irodakisasszonyokra költi, majd elveri a felesége nem csekély hozományát. Amikor Lázár rákérdez: hogy volt képes előkelő német lányintézetben nevelt, ünnepezt és körülrajongott leány léteire ahhoz a *csúnya, állandóan nyitott szájjal fontoskodó emberhez* menni, azt feleli: „nagyon okos”. Ötéves fiuk azonban arcát anyjától, eszét apjától örökli. Vagyis épp fordítva – írja Lázár –, mint Erzsébet királyné magyar tanára, Falk Miksa három gyermeke.

* * *

Aztán jött a kommiün. Ez a szerencsétlen férfi a fővárosi árvaszéknél valami állást vállalt, és persze a kommiün bukása után nyomban letartóztatták. Dr. Váry Albert, a későbbi korona-ügyész és országgyűlési képviselő nekem igen jó barátom volt. Én megkértem Váry Bercit...

Aki a jóembert szabadlábra helyezi, az ügyvéd úr anyósát tízezer koronával megpumpolja, feleségét, gyermekét egy fillér nélkül magára hagyja, Prágába szökik, végül öngyilkos lesz. Lázár 44 éves korában a nála tizenegy évvel fiatalabb hölgyet másfél évi özvegység után, 1921. június 8-án nőül veszi, attól fogva *...mindig kézen fogva jártunk, mint a kis gyerekek, és egyikünk se nézett soba, de soba másra, mint egymásra. A sorsnak egy különös és talán száz évenként egyszer előforduló intézkedése folytán egy napon születünk... Mintha már születésünkkor egymásnak rendelt volna minket a végzet.*

* * *

Csak egy ember volt, aki ezt nem hitte el: az én drága Édes Anyám... Mert ő soba nem tudott megbékélni azzal a gondolattal, hogy én, az ősnemes, nagy familia sarja, anyai ágon erdélyi fejedelem leszármazottja, atyai ágon osztrák és francia mágnás asszonyok ivadéka,¹⁰ feleségül vegyek egy – zsidó leányt. Lett légyen ő bármilyen művelt, derék, tisztességes, meggyeszte megbecsült családból való. De hát az én drága anyám nem azért volt erdélyi dáma, hogy ne lett volna hajlíthatatlan, acél-karakter, gőgös és büszke! 1950 szeptemberéig állandóan két malomkő között őrlődtem.

* * *

Lázár és felesége örökös Gellért-hegyi sétái során megérlelődik a gondolat: tágas villát építtetnek *egészen fenn, az előkelő Kelenhegyi úton*. A telek tulajdonosa Bárczy István volt igazságügy miniszter. A vételár előbb 1 200 000 pengő, majd az excellenciás úr a habozó Lázár orra előtt a felét eladja, végül a megmaradt földdarab árát kétfélmillióra emeli. Ehhez képest: *Bárczynak persze volt egy tótumfaktum zsidaja, aki a beretválást végezte a tisztességes, keresztény, úri, miniszterviselt ember helyett*. Az építkezés öt évig tart. A telken háznagyságú sziklákat kell robbantani. Lázár a terveken *vagy kétszázszor* módosít, mire elkészül a meghatározhatatlan stílusú, de tágas, arányos kastélyszerű épület. Egyik ékessége a Szentkereszthy bárótól megvásárolt eredeti XVI. századi reneszánsz márványkandalló, másik az Andrássy Gyula gróftól honorárium helyett ajándékba kapott háromszáz éves, faragott tölgyfa trónszék (ma is megvannak). A házaspárt és Lázár fogadott fiát ötfős személyzet szolgálja ki.

A méltóságos úr dolgozik lankadatlan szorgalommal, közben páholyt bérel az Operában, a Nemzeti Színházban és a Vígszínházban. Neje, mielőtt elvette volna, *egy rántottát nem tudott sütni, de megtanult mindent egy nálunk megtelepedett szakácsnétól, és olyan konyhát vezetett, amelynek híre volt hét vármegyében is. Azután pedig szenzációs estélyeket rendeztünk.*

A nobilis-nagypolgári életmód külföldön is jellemző Lázárekra. Társaságuk sem akárkikből áll. Taorminában, a világ egyik legszebb szállodájában a San Domenicóban Mayláth grófnővel és Olaf Wulff admirálissal és feleségével időzve Mayláthné *Cicuskát* bemutatja egy arisztokrata dámának. A hölgy Lázár feleségéhez a következő szavakkal fordul: „Te vagy az a híres háziasszony, akinek a konyhájáról és kedvességéről csodákat mesélnek Pesten?”

A Kelenhegyi úti villa – vagy kisebb kastély – berendezése is aprólékos műgonddal készül. Az örökké fényképező Lázár Svájcban, Németországban, Ausztriában és Olaszországban – *a művészetek és a dologtalan csirkefogók hazájában* – fotóz, végül a pécsi székesegyház altemplomában látott reneszánsz kőrozettát fából kifaragtatja, az kerül a 36 személyes (!) asztallal ellátott ebédlőbe. A velencei Morosini-palota kazettás lambériája a másik minta, melyet Lázár Schmidt Miksa bútorgyárostól rendel négyféle nemes fából. Az osztrák eredetű Schmidt, a hírhedt, majd meggyilkolt „Mágnás Elza” szeretője *különös vegyülete a kalmárnak és az esztétának, az uzsorásnak, a nagyúri grandseigneurnek és a falusi szatócsnak*. Megvásárolja az óbudai Zichy kastélyt,¹¹ és műkincsekkel rendezi be, de a lopástól se riad vissza. Egy arisztokrata hölgy rábízta értékes stílgarnitúrája javítását, elvégzi, egyben lemásoltatja, majd a grófnőnek visszaadja – a másolatot. Megveszi a lebontásra ítélt bécsi hadügyminisztérium nyolc faragott kőkapuját, uszályon Pestre szállíttatja, egyet felállít kiscelli kastélyában, egyet a Pollack Mihály tervezte Ménesi-úti Batthyány-palota bejáratánál, a harmadikat a belső udvaron. *Szóval kidobálta a pénzét, mert szerette a szépet.*

A Kelenhegyi-úti ház berendezése folyvást gyarapodik. Többek közt az egyik volt ezredtársától, Harrach gróftól kapott antik bronzcsillárral, a barátja, Strobl Zsigmond szobrász javaslata nyomán megvásárolt reneszánsz kandallóval, egy Meunier-szoborral, két eredeti bécsi rokokó gyertyatartóval (főhercegi hagyaték), a „Gobelin-szalonnal”, Liszt Ferenc biedermeier stílusú spinétjével, zongorával és harmóniummal, a Csekonics grófok kecskeméti palotájából származó berendezéssel, lyoni brokátselyem tapétájával és függönyeivel, melyeket, úgy ahogy vannak, Glattfelder csanádi püspök meg akar venni. Lázár semmi pénzért nem adja el, végül: *Sokkal olcsóbban adtam oda kitelepítésem alkalmával*. Emlékirataiban nem a saját, hanem felesége ízléséért rajong, azt dicséri, és nemes egyszerűséggel közli: *Semmi se volt méltó őhozzá.*

* * *

Ez a 180 gépelt oldalra terjedő befejezetlen dokumentum utolsó mondata. Lázár megálmodott-megvalósított villája elvesztésének és kitelepítésüknek alig pár sort szentel a 121. lap közepén. Főképp hölgyéről ír, akit haláláig gyászol. *Rendre elveszítettem drága Atyámat, utána drága Anyámat és végül a nálam 11 évvel fiatalabb feleségemet. Vele még 3 keserves évet el kellett kínlódnunk egy koszos faluban száműzetésben, a Gellérthegy legszebb részén építtetett, kacsalábon forgó tündérkastély 8 szobája, 5 cselédje, remek parkja, autója és gondtalan bőségben átmosolygott tündéralma után... 1954. július 6-án hagyott itt engem a legnagyobb kétségbeesésben. 66 évet élt.*

Lázár olvasója (W.-N. Z.) úgy hiszi, a „tündéralom” nem a házaspár és társadalmi osztályuk összeomlásával, vagyonuk elvesztésével, baráti körük megsemmisülésével, a villa államosításával és a kitelepítéssel, hanem hosszú betegsége után az imádott asszony halálával ért véget.

FAJGYALÁZÁS

Almásy László, a „náci kém”

Dr. Lázár Ernő emlékiratai sikeres ügyvédi pályájáról egy árva sort se tartalmaznak. Két híres perének néhány okirata a hagyatékból került elő. A személyességet ugyan nélkülözik, de a ragyogó érvelés nyomán Lázár gondolkodása és jogfelfogása mégiscsak rekonstruálható. Az első, nagy port felvert eljárás során Kohner Imre bárót, a hírneves műgyűjtő, vegyész doktor és nagyiparos Kohner Adolf fiát védi. A férfit egy Kovács Antalné nevű asszony fajgyalázás¹² vádjával jelenti fel. „Lakik a házban egy magányos zsidó nő. Kétszobás lakást tart a földszinten kizárólag szerelmi czélra... Férfiak nőkkel oda járnak, rémes dolog ez... Valami báró Kohn vörös zsidó is felviszi a keresztény barátnőjét...” stb.¹³

A detektívek három hónapig figyelik a lakást, végül a III. zsidótörvény alapján eljárás indul Kohner és vélelmezett barátnője, Kocsis Hanna táncosnő ellen. A Budapesti Királyi Ítéltábla 1943-ban másodfokon kihirdetett ítélete a vádlottat felmenti, nem utolsósorban Lázár szarkasztikus érvelése nyomán: *...fajgyalázás sértettje csak egy faj lehet. Fajvédelemről és nem lokáltáncosnő-védelemről van szó.* A bíróságnak a paragrafusok szerint magáévá kell tennie a jogszabály kollektív értelmezését – de nem annak egyénekre szűkítését. Vagyis az ügyvéd Lázár nem tesz se többet, se kevesebbet, mint hogy rámutat a törvény ostobaságára és alkalmazhatatlanságára.

Almásy László Afrika-kutatót és felfedezőt 1946-ban a náciak javára végzett kémkedéssel vádolják. Az ügyben egy sajátos véletlen nyomán szerepet játszik Rákosi Mátyás – de előbb érdemes Almásy pályafutására egy pillantást vetnünk. 1895-ben született a borostyánkői várban, nem a grófi, hanem a nemesi ág sarjaként. Angliában végzi a középiskolát, majd az első világháború kitüntetett hadi pilótája. 1926-ban a Steyr autógyár magyar képviselőjeként Esterházy Antal herceget szudáni vadászatára kíséri, 1929-ben felfedezi az ősi Darb el Arbain karavánút egy szakaszát, majd bekapcsolódik az elveszett Zarzura oázis felkutatásába. 1931-ben Zichy Nándor gróffal Egyiptomba repül, Szíria fölött lezuhannak, de megússzák. Almásy a következő évben egy brit arisztokrata, sir Robert Clayton segítségével expedíciót indít egy sivatagi fennsíkra, a Gilf Kebirbe. Pályafutása csúcán megtalálja a Zarzura oázis eltűntnek hitt völgyét, a Wadi Talt, néhány őskori sziklaképet, végül ismeretlen sivatagokat térképez fel Szudánban és Egyiptomban. A második világháború előestéjén szolgálatait mind az olaszok, mind a britek elutasítják, így kerül felderítő repülőtisztként Rommel tábornok Afrika Korp-sába.¹⁴ Két német hírszerzőt mélyen az angol vonalak mögé juttat, de nem kémként, hanem katonaként. Éppúgy nem náci, mint a német és a magyar hadseregben szolgáló sok százezernyi tiszt és baka. 1947-ben – letartóztatása, megkínzása és népbírósi pere után – a brit titkosszolgálat segítségével (!) visszatér Egyiptomba, végül 1951-ben meghal egy salzburgi klinikán. Egy volt angol hírszerző és Almásy-kutató, Jean Howard szerint: „Ha állt is valamelyik oldalon, igazából magyar volt.”

Ezt az embert védi 1946-ban a Budapesti Népbíróságon dr. Lázár Ernő. Almásyt előbb a szovjetek tartóztatják le, majd az ÁVO, illetve a hírhedt Katonapolitikai Osztály. A véletlen az ügyvéd segítségére siet, ugyanis a vádlott mellé áll Germanus Gyula, a világhírű orientalista, Rákosi Mátyás egykori tanára. A pártvezér utasítja az ügyészé-

get, hogy Germanust tanúként hallgassa meg. Lázár a közjátékot ügyesen kihasználva a neves kutatót felmenteti. Neki (is) köszönhetően ússza meg Almásy a várható halálos ítéletet, és sikerül időben távoznia.

Azonban a tájékozott, széles látókörű, kiváló nemzetközi kapcsolatokkal és pénztartalékkal rendelkező ügyvéd marad, így hát a kitelepítést nem kerüli el. Emlékiratai nyomán vitathatatlan: feleségét, hazáját és barátait annyira szereti, hogy a menekülés eszébe se jut. Mindenét elveszítve egy szóval se panaszkodik, nem is vádol, csupán asszonya halálát siratja meg. A hagyaték néhány töredéke arra utal(hat): 1957–58-ban szabadságharcosokat véd – sikertelenül. A szálas férfi, nőcsábász, párbajhős, tollforgató, magasan képzett jogász és jeles ügyvéd, végül a leghűbb férj és nevelőapa – az örömök múlandóságát jelképezve – szeretteit 1961 őszén 84 évesen követi a halálba. Sorsa egy világ – azaz a Trianon előtti-utáni kettő – csillogásával és elsüllyedésével párhuzamos. Életútja regénybe illő, nem szokványos fordulatokkal, akár a hosszú XIX. század és a véres XX.

A korszak alig ismert jellemző karaktereit mindeddig sem a történettudomány, sem az irodalom (kellőképp) nem mutatta fel. E sorok írója úgy véli: Purkerczi Lázár Ernő és a hozzá hasonló ködbe vesztett lovagok históriája nélkül a magyar félmúltról alkotott ítélet elfogult, hamis és csonka.

(Zsigray Zsolt közlései nyomán)

J E G Y Z E T E K

- 1 Később százados, az újvidéki vérengzés elítélt tettese.
- 2 Tordai országgyűlés 1568.
- 3 A Fekete Kolostor szerzőjének fivére.
- 4 Francia becsületrend.
- 5 Előkelő katolikus leányiskola.
- 6 Viszony.
- 7 1921. okt. 4–nov. 5.
- 8 1870–1959.
- 9 Rangon aluli házasság.
- 10 Bár tősgyökeres székelynek tartja magát.
- 11 Ma Kiscelli Múzeum.
- 12 Zsidó férfi és keresztény asszony viszonya.
- 13 Idézet Lugosi András tanulmánya dokumentumaiból.
- 14 Expedíciós hadtest.

WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN (1948) író, forgatókönyvíró, kommunikációs szakértő, főiskolai vendégtanár. Eddig közel félszáz hosszabb elemzése, tanulmánya és hét kötete látott napvilágot. A Magyar Páneurópai Unió elnökségi tagja.